

GULDMYNTFOTEN

I FAROZONEN

Av professor BERTHOLD JOSEPHY, Stockholm

FRÅGAN om det ömsesidiga förhållandet mellan sedlar och guld hade sedan guldinlösningsens upphävande år 1931 knappast ådragit sig någon nämnvärd uppmärksamhet, innan den genom fjol-årets två kraftiga ökningar av den fiduciära — d. v. s. icke guld-täckta — sedelemissionen plötsligt åter aktualiserades. Numera har emellertid problemet ställts i själva brännpunkten för den ekonomiskt-politiska diskussionen genom det initiativ, som full-mäktige i riksbanken tagit i och med sin skrivelse till Konungen av den 4 mars, och Kungl. Maj:ts nu bifallna proposition nr 195 med förslag till lag med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning. Eftersom penningpolitiken intar en nyckelställning i landets ekonomiska liv och är avgörande för nationens materiella välfärd men på samma gång omsluter frågor, som äro synnerligen svårtillgängliga för den icke sakkunniga allmänheten, skall i det följande ett försök göras att klargöra huvudlinjerna i debatten kring detta ämne och att visa hur fronterna pro et contra äro orienterade.

Inledningsvis måste påpekas, att lagförslaget endast avsåg en övergångsreglering. Det genom fullmaktslagen av den 22 december 1939 skapade undantagstillståndet med rätt för Konungen att meddela särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning, som efter upprepade prolongeringar definitivt utlöper den 30 juni 1948, skall ersättas med en i författningshänseende mindre otillfredsställande men ävenledes provisorisk ordning, som är avsedd att äga giltighet ända till den tidpunkt, då förhållandena medge en definitiv utformning av banklagen.

Kritiken kommer emellertid näppeligen att fästa stor vikt vid denna övergångskaraktär. Den nya lagen sätter outplånliga spår efter sig i den penningpolitiska lagstiftningen i Sverige. Föreskrifterna om en fast relation mellan riksbankens guldbehållning

och sedelemission, vilka äro stadfästa i banklagens § 9, skola upphävas, och riksbanken skall i stället vara bemyndigad att oberoende av sin guldkassas storlek utgiva sedlar till ett belopp av 3,200 milj. kr., vilket Konungen mellan riksdagarna i fall av behov äger att höja med ytterligare 700 milj. Ett sådant ingrepp utgör inte ett tillfälligt moratorium av hävdvunna säkerhetsklausuler utan en övergång till ett helt nytt system, från vilket det ur lagstiftarens synvinkel inte heller kan vara meningen att återvända till det förflutna.

För kritiken av lagen är det därför inte av avgörande betydelse att utröna, huruvida den härleder sitt ursprung från principiella överväganden eller utgör en ren nödfallsåtgärd, framtvingad av guldreservernas sinande och nödvändigheten att frigöra deras sista återstod för ögonblickliga betalningsändamål. Om nämligen guldtäckningen som allmän princip fortfarande åtnjöt vederbörandes erkännande, skulle även en nödmesyr åtminstone till formen ha kunnat anpassas efter det gällande kvoteringsystemet. Dylika vägar ha valts t. ex. vid instiftandet av currency notes i England eller vid införandet av Darlehenskassenscheine i Tyskland. Den nu genomförda svenska nyordningen är, även om den har orsakats av aktuell guldbrist, mer än enbart en nödatgärd; den vittnar om ett principbeslut att revidera grundvalarna för riksbankens sedelutgivningsrätt och prejudicerar därför all efterföljande lagstiftning. Helt oberoende av vilken ståndpunkt man intager till guldtäckningsprincipen som sådan måste man därför beklaga försöket att låta en fråga av sådan betydelse och räckvidd avgöras genom en till formen provisorisk lag, som till följd av fullmaktslagens förestående urkraftträdande inte lämnar tid för en allsidig granskning.

Bankfullmäktiges skrivelse och i synnerhet den däri lämnade redogörelsen för de överväganden rörande en revision av sedelutgivningsreglerna, som ägt rum inom kommittén för översyn av riksbanklagen, lämna i fråga om klarhet, följdriktighet och fullständighet åtskilligt att önska. Denna bristfällighet framträder särskilt i samband med tankegångens utgångspunkt. Man torde inte feltolka texten, om man säger, att det är guldrörelsernas inverkan på sedeleirkulationen som väckt utredningsmännens speciella förargelse. De konstatera med uppenbar belåtenhet, att centralbankpolitiken i de ledande länderna under senare tid inriktats på att i möjlig mån neutralisera guldrörelsernas inverkan på den interna penning- och prispolitiken. Centralbankens guld-kassa har

fått en förändrad uppgift; i stället för att tjäna som grundval för den inhemska försörjningen med betalningsmedel har den i första hand blivit en reserv för landets internationella betalningar. Med andra ord, det är övergången från egentlig guldstandard till s. k. »gold exchange standard», som kommittén tagit som språngbräde för att förbereda övergången till guldstandardens totala avskaffande.

Om man nu försöker att avskära det band, som sammanknyter guld-kassans och sedelmängdens rörelser, är det givetvis inte själva dessa två kvantiteter, som man vill göra oberoende av varandra, utan i stället två bakomliggande företeelser, som representeras av dessa kvantiteter: den inhemska konjunkturutvecklingen, som står i en funktionell förbindelse med penningmängden, skall skyddas för konjunkturella inflytanden utifrån, som dokumenteras genom fluktuationer i riksbankens guldbehållning.

Säkerställandet av landets konjunkturpolitiska autonomi är sålunda i själva verket såväl kommittébetänkandets som propositionens väsentliga mål. En kritik av lagförslaget måste därför koncentreras kring frågan, vad detta mål kan vara värt men också vad de uppoftningar innebära, som måste göras för att målet skall kunna nås. Alla övriga spörsmål träda sakligt sett i bakgrunden för detta fundamentala centralproblem.

Låt oss göra klart för oss vad saken gäller. Oinskränkt konjunkturpolitisk autonomi betyder, att landets ekonomiska styrelse — i detta fall den centrala planhushållningsinstansen — frigöres från hänsyn till ekonomiska faktorer utomlands, som undandraga sig svensk lagstiftning och suveränitet. Om en socialistisk centralisering av den ekonomiska makten har brutit allt inre motstånd, kvarstå i allmänhet dessa yttre inflytanden, som inte kunna brytas med samma maktmedel. Det socialistiska herraväldet över näringslivet förblir därför begränsat, så länge dylika inflytanden förmå göra sig gällande. Sambandet mellan guldrörelser och penningmängden är den förbindande länk, som måste avskäras för att planhushållningsmakten skall kunna göras total.

De två alternativ, mellan vilka vår ekonomiska politik nu har att välja, framträda här i sin fulla klarhet. Den av riksbankfullmäktige tillsatta kommittén säger sig ha funnit, att sedeltäckningsbestämmelserna »borde få en sådan utformning som ... ej hindrade riksbanken från att föra en från landets synpunkt rationell penning- och valutapolitik i överensstämmelse med de riktlinjer som uppdroges av statsmakterna». Detta uttalande be-

härskas av en öppen bekännelse till både planhushållningsidén och det ekonomiskt-politiska autonomikravet.

Det andra alternativet är en penning- och valutapolitik, där riksbanken genom vissa guldklausuler kan bli tvungen att av hänsyn till guldreserven avvika från vissa av regeringen godkända konjunkturpolitiska riktlinjer. En sådan ordning innebär inte, att riksbanken slaviskt måste följa de utifrån kommande impulserna; den kortfattade svart-vit-målningen i bankfullmäktiges skrivelse framställer kontrasterna skarpare än de i verkligheten äro. Ett rikt förråd av internationella förebilder visar, hur anpassningen kan utformas smidigt. Genom kontingenteringsföreskrifter kan riksbanken hindras från att under tider med starkt ökande guld-kassa ohejdat expandera sedelstocken. Å andra sidan kan en särskild skatt på sedlar, som överskrida den enligt kvotbestämmelserna täckta cirkulationen, i stället för absolut begränsning, visa sig lämplig att förebygga en brådstörtad kontraktion. Krisartade rubbningar, som resultera av ett tafatt handskande med guld-mekanismen, borde därför helt elimineras ur argumenteringen.

Problemets sakliga kärna utgöres sålunda av en enkel värderingsfråga: förtjänar en av statsmakterna uppdragen »rationell» penning- och valutapolitik företräde framför en ekonomisk-politisk anpassning efter världskonjunkturen och, om så är fallet, äro respektive fördelar så betydelsefulla, att övriga med guldtäckningens slopande förbunda nackdelar böra tas på köpet?

Det rör sig kanske i första hand om en företroendefråga. Kommittébetänkandet röjer implicite en bergfast tro på statsmakternas överlägsna ekonomisk-politiska insikt och visdom så att dessa under alla förhållanden veta vad som ligger i nationens intresse och att deras beslut i alla fall äro rationella i ordets samtliga betydelse. Om man däremot tvivlar på de styrandes — inte blott dagens utan också morgondagens ännu okända styrandes — överlägsna ekonomiska sakkunskap och om man dessutom anser, att regeringsbeslut i alla situationer utgöra en blandning av rationella och politiska målsättningar, så förefaller den väg, som här proponeras, som en resa på gungande mark. De senaste årens upplevelser äro föga ägnade att inge en så hög grad av förtroende till myndigheternas träffsäkra instinkt, som propositionen i själva verket förutsätter. Den av riksgäldsfullmäktiges ordförande i sin reservation till ärendet framförda tvekan »att ytterligare frikoppla sedelutgivningen från sambandet med objektivt fastställda förhållanden» ger uttryck för motsvarande farhågor.

Det är emellertid angeläget att framhålla, att det här rör sig om mer än en personlig förtroendefråga. Även om man är övertygad om att en regering, som är utrustad med oinskränkt planhushållningsfullmakt, under alla förhållanden känner och eftersträvar landets sanna intresse, måste man framställa frågan, om en från världsmarknaden frigjord autonom konjunkturpolitik i det långa loppet kan leda till ett godtagbart resultat.

Motiveringen till lagförslaget är genomsyrad av fruktan för konjunkturstörningar, som genom guldmekanismen utifrån kunna komma att överföras till det svenska folkhushållet. Här avtecknar sig en ideologi, som har sina rötter i mellankrigstidens upplevelser. Man kan inte förneka, att det finns en sanningskärna i denna misstänksamhet. Liksom pengar i allmänhet koncentreras hos sådana personer, som visa största återhållsamhet i sina utgifter, har också guld det en lättförklarlig benägenhet att anhopas i just de länder, som vinnlägga sig om den mest restriktiva importpolitiken. Sådana länder fungera liksom fällor, där guld strömmar in utan att åter kunna finna vägen ut. Frankrike och Förenta Staterna med sina höga tullmurar verkade under 1930-talets depressionsperiod som dylika guldfällor, och den härav orsakade guldbristen i den övriga världen medförde deflation och depression i alla länder, som kvarstodo vid sina valutors gällande guldparitet.

Man måste emellertid akta sig för att härav dra generella slutsatser i fråga om en internationell valutareservs betydelse. Ansvar för sådana reservmedels funktionsduglighet vilar på alla inom den internationella valutagemenskapen sammanslutna stater, men ansvarsskyldigheten är störst för de rika borgenärsnationerna, som uppbära stora inkomster i andra länder och, för att cirkulationen inte skall avbrytas, åter böra införa sina kontanta medel i kretsloppet. Detta är emellertid en fråga av internationell räckvidd, som inte kan avgöras genom svensk lagstiftning och som för övrigt för närvarande saknar aktualitet. Det praktiska spörsmål, som ett enskilt land skulle kunna härleda ur detta problemkomplex, vore möjligtvis frågan om vilken av flera olika internationella valutagrundvalar landet bör ansluta sig till; under 1930-talets stora gulddeflation konkurrerade sålunda pundet som internationell valutabasis med den gula metallen. Men inte heller denna fråga är aktuell för närvarande.

För att kunna rätt bedöma problemet måste man frigöra sig från alla fördomar och uteslutande fästa sig vid den internationella valutareservens objektiva — såväl kommersiella som allmänt

ekonomiska — betydelse. Innehav av tillräckliga kontanta reservmedel, som när som helst till fasta relationer kunna omväxlas i främmande valuta, är förutsättningen för en fri mångsidig (s. k. multilateral) handel med yttervärlden. Om dylika reserver saknas, måste varje importaffär sammanknytas med en likvärdig exportaffär till samma land i syfte att åstadkomma kompensation mellan utgift och intäkt. En sådan tvåsidig (s. k. bilateral) utrikeshandel kräver inte blott en snärjande övervakning utan berövar dessutom de deltagande länderna möjligheten att tillvarata chanserna på världsmarknaden. I stället för att köpa där varan utbjudes till billigaste pris är man tvungen att köpa från ett land där man samtidigt finner en marknad för sina exportprodukter. Och i stället för att sälja där varan betalas bäst tvingas man att dirigera sina produkter till länder, vilkas exportvaror man är nödgad att införa.

En rationell ekonomisk politik kan därför endast vara en sådan som säkerställer disponibilitet av rörliga internationella betalningsmedel i tillräcklig omfattning. Bankfullmäktiges förslag befinner sig synbarligen inte i ett motsatsförhållande till detta konstaterande. En guldkassa skall ju också i framtiden existera; den skall emellertid tjäna enbart för internationella betalningar men inte såsom norm för sedelemissionen.

Endast en ytlig bedömare kan emellertid låta sig lugnas av en sådan konstruktion. Guldrörelserna hit och dit över gränsen äro ju en omedelbar funktion av den inhemska penningpolitiska strukturens förhållande till världsmarknaden. Om man eftersträvar en guldreserv av viss storlek, måste pris- och inkomststrukturen inom landet sättas i en sådan relation till utbuds- och efterfrågevillkoren på främmande marknader att guldrörelserna hållas inom den önskade ramen. Men hur skola dessa penningpolitiska förutsättningar kunna skapas annat än genom en motsvarande reglering av sedelcirkulationen?

Om man följer denna tankegång ända till dess sista konsekvens, så blir resultatet, att en »rationell» penning- och valutapolitik med hänsyn till nationens verkliga intresse inte kan vara någon annan än en sådan, som håller sedelstocken inom samma proportioner som under en väl fungerande guldmyntfot. Det kan verka frestande att befria riksbanken från nödvändigheten att vid fluktuationer i guld- och valutabehållningen »vidtaga åtgärder som icke låte sig infoga i det handlingsschema som eljest framstode såsom det i situationen riktiga». Men man torde knappast misstaga sig,

om man utgår från att ett handlingschema, som inte tillåter av guldfluktuationer betingade åtgärder, i allmänhet inte kan vara det riktiga.

Det kan väl inte på allvar vara påtänkt att upphäva guldstandarderna endast för att man sedan, utrustad med för nationen mycket dyrköpta erfarenheter, skall återvända till ett system, som på artificiell väg åstadkommer vad guldmyntfoten automatiskt hade uträttat. Guldtäckningsklausulerna erbjuda den ovärderliga fördelen, att de hindra lättsinniga ekonomisk-politiska experiment och upprätta en skyddsmur, som befriar näringslivet från politiska — inte minst partipolitiska — inblandningar. Sedelpressen är inte till för att hålla planhushållningens döda kropp vid livet eller för att förbättra valvädret. Den skall användas frikostigt eller snålt alltefter de verkliga ekonomiska behoven, och detta mål kan inte nås, om inte klara gränser dragas för all slags godtycklighet.